

Magyar néprajzi kutatások a szomszédos országokban¹

A magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásában több alkalommal kértük a szomszédos anyanemzetek néprajzkutatóinak segítségét. Ezt az esetek többségében meg is kaptuk. Így szlovák, horvát, szlovén, német kutatók szívesen ellátogatnak hozzánk, hogy nemzetiségeink körében néprajzi kutatásokat végezzenek. Időről időre segítséget kapunk a *Magyarországi nemzetiségek néprajza* című sorozat egy-egy kötetének előkészítéséhez. A határon túli magyarok körében általában a mi szakembereink is kutathatnak, bár ezen az együttműködésen még nemcsak lehetne, de kell is javítani. Ez alkalommal azonban nemcsak a magyarországi néprajzi kutatóknak határainkon kívüli munkájáról kívánok szólni, hanem arról, amit az *ottani szakemberek és az azá vált önkéntesek* végeznek egyre nagyobb hozzáértéssel és alaposággal.

Ez a feltáró és közreadó munka nemcsak a határon túli nemzetiségek számára fontos — sőt merem állítani, hogy fennmaradásuk számára alapvető —, hanem az egyetemes néprajztudomány és azon belül a magyar néprajz számára is rendkívül nagy értéket képvisel. Mivel e tájak jelentős része a magyar nyelvterület peremére esik, ezért nemcsak számos régies vonást, hanem sok esetben egész rendszereket őriztek meg. Ezt elősegítette, hogy a más népek között élés miatti befeléfordulás is konzerválta ezeket. Ugyanakkor különböző népek közelében élve a kölcsönhatások is nagyon jól tanulmányozhatók. Csaknem hét évtized alatt az uralkodó állam és a többségi nép részéről erőteljes hatás érte őket, amit az iskolarendszer, a sajtó, majd a rádió, újabban a televízió is felerősített. E folyamat tanulmányozására csak azok vállalkozhatnak, akik mind a két nyelvet és kultúrát ismerik és a kölcsön-, illetve egyoldalú hatások mennyiségét, jellegét jól fel tudják mérni.

A statisztikákra alapított megállapítás szerint a szomszédos országokban legalább 3,5 millió magyar él, akik anyanyelvüket rendszeresen használják. A nemzetiségek lélekszámának megállapítására azonban a statisztikák nem mindig megbízhatók, de az kétségtelen, hogy számuk meghaladja a határokon belül élő magyarok egyharmadát. Ezek az illető országok dolgozó, jó polgárai, de műveltségük, benne a népi műveltség is nemcsak az országok kultúrájának része, hanem az egyetemes magyar műveltséget is gazdagítja. Ezért fontos tehát számunkra, hogy azt minél jobban megismerjük és az egész magyar műveltségbe beillesztjük. Ez ugyanis szegényebb lenne például a székely népballadák, a Zobor-alji szentiváni énekek, a vajdasági népi építkezés és mesekincs ismerete nélkül. Természetesen a hazánkban élő nemzetiségek népi kultúrája is része a szlovák, német, román, szerb, horvát, szlovén műveltségnek.

A szomszédos országokban élő magyarok népi kultúráját elsősorban az ott élő magyar szakemberek és nagyszámú önkéntes segítők gyűjtik össze és dolgozzák fel. Itt azonban a megőrző, újrafelhasználó szempont erőteljesebb hangsúlyt kap, mint a tudományos kapcsolatokat feltáró, az eredet, a fejlődés kérdését vizsgáló célkitűzés. Bár a két szempontot nagyon jól össze tudják egyeztetni. Mindez abból a felismerésből táplálkozik, hogy a nyelv mellett a kultúra az egyik legfontosabb megőrző ereje egy nemzetiségnek. Ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy például az amerikai magyarok egy része már nem tud magyarul beszélni, de öntudatosan magyarnak vallja magát és a magyar kultúra számos elemét megőrzi, sőt azt még fejleszteni is igyekszik. A magyar népdal, a tánc, a népköltészet, a népviselet, a népi konyhamesterség készítményei, a díszítőművészet a nyelv elvesztése után is tovább élhet és élheti a magyarsághoz tartozás gondolatát. Világért sem állítom, hogy a népi kultúra megőrzése fontosabb a magyar beszédnél. Ezt így nem is szabad szembeállítani, de az kétségtelen, hogy együtt nagy eredményeket tudnak elérni a magyarok megmaradása érdekében.

A néprajztudomány fontos megfigyelése, hogy az anyagi kultúra sokkal gyorsabban változik, mint a szellemi. A technikai fejlődés, a civilizáció terjedése is ebbe az irányba hat. Ezt a folyamatot nem lehet, de nem is szabad megállítani. A népköltészet, a zene, a tánc, a díszítőművészet örökölt és továbbfejleszthető értékei azonban megmaradnak. Ezek alkalmasak a nemzeti, nemzetiségi jelleg kifejezésére és jól beilleszthetők a mai kor kultúrájába. Nem véletlen tehát, hogy a határon túl élő magyar nemzetiségek néprajzkutatói elsősorban ezeken a területeken dolgoznak, érnek el nagyszerű eredményeket. Munkájuk a legtöbb esetben közvetlenül

¹Ennek az írásnak a közlésével köszöntjük a szerzőt 70. születésnapján, s kívánunk neki további jó egészséget, hosszú, alkotó életet. (A szerkesztőbizottság)

felhasználható a közművelődésben, ugyanakkor kitűnő tudományos forrásanyagul is szolgálnak. Feladatuk a jelen és a közelmúlt egy-egy részletének rögzítése.

A tudományos és a közművelődési igények egyszerre történő kielégítése olyan publikációs formát és stílust hozott létre, mely mind a két területet kielégíti. A pontos adatok, csoportok ismertetése olyan megfogalmazásban történik, amit mindenki megért és ez rendkívül nagy előnye publikációik döntő többségének. Ezen a téren is sokat tanulhatunk tőlük, mert a nyakatekert nyelv a tudományosság látszatát keltheti ugyan, de akadály a megértésnek és az elmélyült elemzőmunkának.

A szomszédos országok magyar nemzetiségi néprajzi kutatásának egyik legnagyobb nehézsége a szakembereképzés, illetve az utánképzés kérdése. Csehszlovákia ilyen szempontból előnyös helyzetben van, mert a pozsonyi és brünni néprajzi tanszék több olyan szakembert nevelt, akik magyar területen dolgoznak. Néhány olyan kutató is munkálkodik, akik a magyar, elsősorban a budapesti egyetemen szereztek néprajzkutatói oklevelet. Hasonló a helyzet Jugoszláviában is, csak itt számszerűség szempontjából kevésbé jó a helyzet. Ausztriában és Kárpátalján a magyar néprajzkutatói képzés egyáltalában nincs megoldva, uto ezt a munkát a központi néprajzi intézetek munkatársai igyekeznek elvégezni. Ennek következtében ezeken a területeken a magyar nyelvű néprajzkutatás, amit a közművelődésben is fel lehetne használni, jóval szerényebb. A Románia SzK-ban egyáltalában nem képeznek néprajzi szakembereket az egyetemeken, így uto magyar kutató sem nyerhet oklevelet. A kolozsvári egyetemen utoljára Viski Károly és Gunda Béla tanítványai végeztek, ők jelentik most az erdélyi magyar néprajzkutatók legidősebb rétegét. Ez a képzés azonban 1949-ben megszűnt. Azóta egy-két kutató doktorált magyarországi egyetemen. Mindebből következik, hogy a szakemberek feladata itt nemcsak a gyűjtés, feldolgozás, közreadás, hanem az utódképzés is.

Ezt a feladatot azonban csak úgy tudják ellátni, ha valamilyen szervezet áll rendelkezésre, illetve olyan kiadványsorozat, folyóirat, mely az utánpótlás nevelését lehetővé teszi. A vezető, a szerkesztő feladatokat tűzhet ki, a beérkezett gyűjtéseket, dolgozatokat megbírálja, segítséget nyújt a végleges megfogalmazásban. Az ilyen törekvésnek mindenütt nyomára bukkanhatunk. A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesületében (CSEMADOK) 1967-től kezdve néprajzi szakelőadó működött (Méry Margit), aki rendszeresen nyári néprajzi gyűjtőtáborokat szervezett, s uto helyi és magyarországi szakemberek tartottak előadásokat. Kiadványsorozatot indítottak: *Néprajzi Közlemények*, majd *Néprajzi Közlések* címmel, létrehoztak egy Néprajzi Adattárat, felderítő gyűjtéseket végeztek. Az utóbbi években megjelentek az *Új Mindenes Gyűjteményt* a magyar nyelvű Madách Kiadónál, melynek eddig uto kötete látott napvilágot. A szép és izléses kivitelben, gazdag tartalommal megjelenő kötetekben számos néprajzi cikk is olvasható.

A Vajdaságban, Újvidéken 1969-től kezdve a *Hungarológiai Intézet* és a *Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* volt olyan összefogó kapocs, mely a magyar néprajzi kutatást is erősítette. 1975-ben összevonták ezt az intézményt az egyetemi tanszékkel és így jött létre a *Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete* nevű kutatóhely, mely kiadta a *Hungarológiai Közlemények* című sorozatot és ebben számos, igen értékes néprajzi tanulmányt. A *Zentai Füzetek* olyan sorozat, mely Tripolszky Géza szerkesztésében a Zentai Múzeum mellett működik, elsősorban népköltészeti értékek számára nyújt megjelenési lehetőséget. Mindkét kiadványsorozat körül a néprajzkutatók kisebb csoportja dolgozott.

A romániai *Népismereti Dolgozatok* első kötete 1976-ban jelent meg a Kriterion kiadásában, dr. Kós Károly szerkesztésében. Ezután még négy kötet következett az elsőt (1978, 1980, 1981, 1983), melyeket Kós Károly Faragó Józseffel együtt szerkesztett. Az uto kötetben — mintegy hetven szerzőtől — több mint száz cikk jelent meg. A legtöbb esetben olyan kérdéseket érintettek és szolgáltattak hozzájuk anyagot, amit a magyar néprajztudomány nem, vagy alig ismert. Ezenkívül folyóiratok és különböző szerzők bibliográfiáját is közölte, mellyel ugyancsak a kutatást segítette elő. Összintén sajnálni lehet, hogy a *Népismereti Dolgozatok*, mely korábban általában kétévenként jelent meg, immáron négy éve hiányzik a magyar néprajztudomány könyvespolcáról, és ha a híreknek hinni lehet, akkor belátható időn belül nem is jelenik meg.

Az említett gyűjteményes kötetekben a határon túli magyar néprajzkutatók cikkeinek, beszámolóinak, tanulmányainak csak egy kis része láthatott napvilágot. Ez arra készítette a kutatókat, hogy azokat folyóiratokban, de sokszor napilapokban jelentessék meg. Természetesen ebben az esetben úgy kell a mondanivalót megfogalmazni, hogy azt a legszélesebb réteg, az általános iskolát végzettek, de sok esetben az általános iskolások is meg tudják érteni. Ez a szükség szűlte megoldás nemcsak az a előnnyel jár, hogy világosabb, érthetőbb megfogalmazásra sarkall, hanem sokkal szélesebb körhöz, ezrekhez, esetleg tízezrekhez is eljuthat. A sepsiszentgyörgyi *Megeyei Tukörben* csak 1968—1976 között 486 néprajzi vagy néprajzi jellegű, vonatkozó cikk jelent meg; a *Falvak Népe*, később *Falvak Dolgozó Népe* habesab 1945—1980-as években 939 néprajzot érintő közlés látott napvilágot. Hasonló bibliográfiát lehet összeállítani más romániai magyar folyóiratokból és ugyancsak azokból, melyek Szlovákiában vagy a Vajdaságban jelennek meg. Mindezek a cikkek helyileg kétségtelenül hasznosak, de ugyanakkor olyan mértékben elrejtettek, hogy a magyar néprajztudomány nem minden esetben vehet róluk tudomást. Ugyanezt lehet elmondani a hasonlóan nagy példányszámban megjelenő *kalendáriumokról*, melyek között nem találni olyat a határon túli magyaroknál, hogy legalább néhány néprajzi közlés — sok esetben nagyon értékes — ne akadna bennük. Mindezek a cikkek nagyon fontosak a népi, nemzeti kultúra megőrzése szempontjából.

Végigfutva a szomszédos országok magyar néprajzkutatóinak munkásságán, meg lehet állapítani, hogy bár a tanult néprajzkutatók száma csak néhány tizzel mérhető, de több száz olyan munkatárs működik, akik az adatrögzítés területén komoly eredményt értek el, ami tudományunk számára alapvető fontosságú. Akkor még nem számítottuk azokat, akik eddig még nem jutottak el az első közlésig, vagy éppen egy-egy kérdőív kitöltésével segítettek a gyakorlott kutatókat valamely téma nagyobb területen történő áttekintésében. Éppen ez a nagy szám felment attól, hogy mindenkit név szerint felsorolják, hanem csak néhány kiemelkedő

egyeniséget említik meg, akaratlanul is vállalván az igazságtalanság veszélyét. Eleve elnézést kérek azoktól, akiket mindenképpen meg kellett volna neveznem. A Magyar Néprajzi Társaság és a TIT Országos Néprajzi Választmánya időről időre felméri azokat az eredményeket, melyeket a szomszédos országokban dolgozó magyar néprajzkutatók értek. Legutóbb Debrecenben, 1982-ben tartottunk ilyen megbeszélést, melynek eredményeként jelent meg *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások* című 259 oldalas könyvünk, bőseges bibliográfiával (Bp., 1984. Szerk.: M. Szabó Mária). Azok, akik egyik vagy másik országról, néprajzi kérdésről teljesebb áttekintést kívánnak, az ebben közölt dolgozatokban és a hozzájuk csatlakozó könyvészetben megtalálhatják.

A szomszédos országok magyar néprajzi irodalmának megjelentetésében döntő szerep jutott az 1970-es évek elejétől fogva az ottműködő nemzetiségi kiadóknak. Ezek közül is kiemelkedik a romániai Domokos Géza vezette Kriterion, mely másfél évtized alatt az alapvető néprajzi munkák egész sorát jelentette meg. A Kriterion szellemi műhelye is vált, ahol a néprajzhoz értő szerkesztők inspirálták a szerzőket egy-egy nagyobb összefoglalás, gyűjtemény megírására és sajtó alá rendezésére. Ezeknek a könyveknek jelentős része hozzánk is eljutott a könyvcserre-megállapodás révén. Így nemcsak a szakemberek, hanem ennél szélesebb kör tekinthetett be az erdélyi népelet eleddig alig ismert mélységeibe. Már az 1970-es évek elejétől kezdve olyan közlési formák alakultak ki, melyek a szaktudomány, az ismeretterjesztés és a közművelődés céljait egyaránt szolgálták.

Ezek közül is kiemelem a Kós Károly—Szentimrey Judit—Nagy Jenő szerzőhármasság egy-egy tájat bemutató monográfiáit (*Kászoni székely népművészet, 1972; Szilágysági magyar népművészet, 1974; Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet, 1978; Moldvai csángó népművészet, 1981*). Tudomásom szerint elkészült a kézirat *A mezőségi magyar népművészetnek is*. Ezek az összefoglalások ugyan a népművészet elnevezést hordozzák a címükben, de tartalmuk ennél sokkal szélesebb, mert a településtől a lakóházon át, bizonyos népi iparokig sok mindentől szólnak, és lényegében keresztmetszetet adják az adott táj anyagi kultúrája sok részletének. Ilyen jellegű dolgozatot Kós Károly még többet is írt (*Fekete-Körös völgyi gyűjtés, 1948; Változások az avasújárósnak gazdálkodásában; A régi Szék községi rendjéről* stb.), olyan területekről tehát, amelyek a magyar néprajzban eddig alig voltak ismeretesek. Ezek egy részének gyűjtése már az 1940-es évek végén megindult, némelyik az elkövetkező években könyvvé is rendeződött, de kiadására két évtizedig nem kerülhetett sor.

Kalotaszegről nem készült ugyan ilyen, egy kötetben megjelentetett összefoglalás, de cikkeken, tanulmányokon kívül számos könyv napvilágot látott az utóbbi másfél évtizedben e néprajzi szempontból sokat kutatót, de mégsem eléggé ismert tájról. Természetesen az elsőseg az országosra becsült himzést és népviseletet illeti (Faragó József—Nagy Jenő—Vámszer Géza: *Kalotaszegi magyar népviselet, 1977; Péntek János: A Kalotaszegi népi himzés és szókincse, 1979; Simkó-Kalló Katalin: Kalotaszegi nagyírások, 1980* stb.), de szót kapott a kevésbé ismert kerámia is (Végh Olivér: *A kalotaszegi fazekesség, 1977*). Péntek János—Szabó Attila szerzőpáros a népi növényismeret területén nagyon sokat adott közre, még több tanulmányuk várja a megjelenést. Egyik könyvük (*Ember és növényvilág, 1985*) Kalotaszeg etnobotanikájával foglalkozik. Ehhez sok ponton kapcsolható Vasas Samu: *Népi gyógyászat, 1985* című munkája. A népköltészetet képviseli Orosz Katalin—Almás István: *Magyargerőmonostori népköltészet* című könyv 1969. Több mesekötet Magyarországon jelent meg.

A másik néprajzi kiadványforma egy-egy jeles kutató szétszórva megjelent vagy eddig kéziratban őrzött tanulmányainak egy kötetben történő kiadása. Kós Károly néprajzkutató hatalmas munkásságából három kötetre való is kitalál (Népelet és néphagyomány. Tíz tanulmány, 1972; Tájak, falvak, hagyományok, 1976; *Eszköz, munka, néphagyomány, 1979*). Vámszer Géza publikálását még az 1930-as években kezdte el. Gyűjteményes kötete (*Életforma és anyagi műveltség, 1977*) számos kitűnő tanulmányt tartalmaz. A nyelvész-etnográfus Nagy Jenő tanulmányai elsősorban Kalotaszeghez kötődnek (*Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok, 1984*). Tarisznyás Márton, a kitűnő kutató és muzeológus egy eddig csaknem teljesen ismeretlen tájegység népeletének történeti mélységeibe világított be kötetbe foglalt dolgozataival (*Gyergyó történeti néprajza, 1982*).

A folklór területén a fentiekhez hasonló teljességre törekvő összefoglalások viszonylag ritkábbak. Ilyennek tekinthető Horváth István: *Magyarózi toronyalja, 1971*. A népköltészet területén elsősorban a balladákötetek emelkednek ki, és nagyon sok új eredményt is hoztak. Faragó József: *Balladák földjén, 1977* címmel elméleti tanulmányait közli. Ahogyan Kós Károly az anyagi kultúra a népi díszítőművészet kutatásának mozgatója, úgy Faragó József valamilyen formában a legtöbb folklór-megmozdulás inspirálója, az összegyűjtött anyag szerkesztője, új vállalkozások biztatója. A balladák közreadása sorából kiemelkedik Kallós Zoltán munkássága (*Élő hazai magyar népballadák, 1970; Új gazdaságom mellett, 1973*), aki nagy hozzáértéssel és adottsággal nemcsak a legrégebb balladák ma is élő változatait fedezte fel, hanem számos újat is lejegyzett. A balladákutatásnak egész iskolája keletkezett Erdélyben. Ráduly János (*Elindultam hosszú útra, 1979; Kibédi népballadák, 1975*) egyetlen székely asszony, illetve falu balladakincset vizsgálta új módszerekkel. Bura László, Albert György és tanítványai egész kötetekre való népballadával bizonyították, hogy ez a műfaj még ma is él. Pozsonyi Ferenc (*Álomvíz martján — Fekete-ügy vidéki magyar népballadák, 1984*) olyan területen gyűjtött össze nagyon értékes balladákat, ahonnan eddig alig-alig ismertünk néhányat.

A népmese kiadványok is szép számmal gyarapodtak. Ezek közül csak néhányat említek. Nagy Olga egyike a legszorgalmasabb gyűjtőknek a prózai népköltészet területén (*Paraszt Dekameron, 1977; A szegény ember táltos tehene, 1976; A nap hűga meg a pakulár, 1973*). Salamon Anikóval együtt adták ki a *Széki népmeséket*. Ráduly János: *A vizitünder leánya, 1978; Vöő Gabriella: Tréfiás népi elbeszélések, 1981* könyvén kívül megjelent még számos gyűjteményt (pl. Fábíán Imre: *Világszép asszony, Koczkás Sándor: Kiskereki (Bihar m.) meséi*. Bukarest, 1984) is meg lehet említeni. Nagy Olga nemcsak mesegyűjteményeket adott ki, hanem annak



Képek Gyimesből (Hajdú Demeter Dénes felvételei)

és más prózai népköltészeti műfajok elméleti kérdéseit is boncolgatta (*Hősök, csalókák, ördögök. Esszé a népmeséről*, 1974; *A táltos törvénye. Népmese és esztétikum*, 1978)

A népzenei gyűjtés fellendüléséről is hírt adhatok. Különösen jelentős Jagamas János (*Romániai magyar népdalok*. Faragó Józseffel, 1974) és Almási István munkássága (*Szilágysági magyar népzene*, 1979; *Tavaszi szél vizet áraszt*, 1972; 245 népi táncdallam. Hertea, Iosiffal; Marosvásárhely, 1970), de ezeken kívül a különböző megyékben számos olyan kiadvány látott napvilágot, melyek közvetlenül a népdal- és néptáncmozgalmat segítették.

Hasonló célból jelentek meg azok az albumok is, melyek a népi faragás, a hímzés, a kerámia továbbművelését és megújítását szolgálják. Ezek alig ismert vagy teljesen ismeretlen motívumkincset adnak közre és nemcsak a gyakorlat, de a tudományos feldolgozás számára is kimeríthetetlen, megbízható forrásként szolgálnak. Az 1970-nel kezdődő csaknem másfél évtized alatt legalább húsz ilyen album jelent meg, amelyek felsorolására itt nem is vállalkozom és csupán egyet említek meg: Csulak Magda: *125 magyar szálánvarrott hímzsminta. Arapatak*. (Gazdáné Olosz Ella szerkesztésében, 1972). Ez a nemrég elhunyt szerzője személyén át legközelebb áll hozzám. Érdeemes megjegyezni, hogy az ilyen helyi jellegű kiadványok száma túlhaladja azt, ami ez idő alatt ebből a műfajból Magyarországon megjelent.

Sok értékes néprajzi munkát, különösen kisebb tanulmányokat és cikkeket elhagyva, egy könyvet szeretnék még kiemelni. Gazda Klára: *Gyermekvilág Esztelneken*. Néprajzi monográfia, 1980. Egy kis háromszéki falu gyermekéletét dolgozza fel úgy, hogy annak anyagi kultúrával, a társadalommal és a folklórral kapcsolódó részét egyaránt megvilágítja. Olyan egységgel és sokoldalúan részletezi témáját, hogy a hasonló magyarországi kutatásoknak is követendő példát szolgál. Ugyanezt lehet elmondani a Faragó József—Fábián Imre szerkesztésében megjelent *Bihari gyermekmondókák*, 1982 című egyedülálló kötetéről is, amelynek kiegészítését érdemes lenne a magyarországi Biharban elvégezni.

Ez a másfél évtized (1970—1985) a romániai magyar néprajzi kiadványok megjelenésének virágzó korszaka volt. Ez idő alatt több néprajzi kiadvány kiadási helyéül jelölték Bukarestet, mint Budapestet. Amikor ezen több okból is örvendünk, akkor némi aggodással figyelünk arra, hogy ez a folyamat az utóbbi néhány évben akadozni látszik, sőt két éve csaknem egészen elapadt.

A Jugoszláv Szocialista Köztársaságban, az Újvidéken működő Fórum Kiadó tett és tesz sokat a néprajzi, de elsősorban a magyar folklórjellegű könyvek megjelentetéséért, de a Hungarológiai Intézet is számos könyvet adott ki. Míg Erdélyben a kutatásnak korábbi bázisaira is lehetett támaszkodni, addig a Vajdaságban lényegében az utolsó két évtizedben indult meg az intenzív munka. Ez azzal is magyarázható, hogy e terület észak felé a Nagy-Magyar-Alföldhöz kapcsolódva, főbb vonásaiban annak népi műveltségét mutatja. A nyugati részekben elhelyezkedő Szlavónia, Drávaszög magyar falvai egy régiesebb dél-dunántúlihoz hasonló műveltséget őriztek meg. Az újabb kutatás eredményeként ezen a területen is nagyon sok olyan vonást

ismertünk meg, melyek sajátos jelleget adnak az itteni néprajzi csoportoknak. Ezen a területen a folklór, különösképpen a népköltészeti kutatás sokkal erősebb, mint a társadalmi vagy éppen az anyagi kultúra jelenségeinek a feltárása.

A terület kiemelkedő nyelvész-néprajzkutató egyénisége Penavin Olga, akinek háromkötetes *Szlovéniai (körögyei) szótárát* (1967., 1975., 1978. Budapest—Újvidék) a nyelvtudomány és a néprajz egyaránt nagy haszonnal forgathatja. Az anyagi kultúra kérdései éppen úgy érdeklik, mint ahogy a jellegzetes szlovéniai nagycsaládról írt könyve (*A nagycsalád szervezete Szlovéniában (Körögyön)*, 1981) egyedülálló, kiemelkedő értékű munka. Kiváló mesekutató, akinek *Jugoszláviai magyar népmesék* című könyve a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XVI. köteteként látott napvilágot. Sok balladát adott közre és a mindennapi élet egészét is bemutatta (*Szlovéniai hétköznapok*, 1973).

Az anyagi kultúra kutatása éppen csak kezdi bontogatni szárnyait (Pénovác Antal: *Vajdasági magyar néprajzi kalauz*, 1979; Hakkai Imre: *Temerin népi építészete*, 1983; Lábodi Károly: *Kopácsi vízi élet*, 1987), de a szokáskutatás már jobban megerősödött. Jung Károly könyvei (*Az emberélet fordulói*. Gombosi népszokások, 1978; *Táltosok, ördögök, garabonciások*, 1985) és tanulmányai egy későbbi nagy összefoglalás körvonalait sejtetik. Ez annál is inkább remélhető, mert az ilyen témájú könyvek száma az utóbbi években kezd szaporodni (Borus Rózsa: *Topolya népszokásai*, 1981; Kovács Endre: *Doroszló hiedelemvilága*, 1982).

Míg Erdélyben számos magyarországi kutató gyűjtött, és azt itthon adta ki, addig Jugoszláviában megvolt és megvan az olyan együttműködés lehetősége is, hogy a közösen gyűjtött anyagot ott adják közre. Ilyen példát tudunk a balladakutatásban (Katona Imre—Tóth Ferenc: *Kálmány Lajos nyomában*, 1975; Katona Imre—Lábodi Károly—Olsvai Imre: *Erdők, mezők vadligetek*... Drávaközi magyar népballadák, 1980) éppen úgy, mint a népköltészet más területein (Katona Imre: *Sárkányölő ikertestvérek*, 1972; Lábodi Károly: *Hold leletek, nap felkapta*... Drávaszögi magyar találósok. Eszék, 1982; Lábodiné Kedves Klára: *Barkócaikoszorú*. Eszék, 1984; Katona Imre—Lábodi Károly: *Szedem szép rózsámat*. Népi mondókák, versek, dalok a Drávaszögéből és Szlovóniából, 1986). Mindez több hasonló esettel együtt olyan együttműködési forma, amit más szomszédos országgal mind ez ideig nem, vagy csak ritkán tudunk megvalósítani.

A jugoszláviai magyarok 85–90%-a a Vajdaságban él, de a horvát, illetve szlovéniai magyaroknak is megvan a lehetőségük néprajzi értékek feltárására és közreadására. Ezek többsége folyóiratokban, újságokban, kalendáriumokban lát napvilágot, amit a mi központi néprajzi bibliográfiánk — ami a Magyar Néprajzi Társaság által kiadott, a Néprajzi Hírek egy összevont számaként jelenik meg évente — sem tud hiánytalanul regisztrálni.

Csehszlovákiában, Szlovákiában a magyarok a déli határ mellett helyezkednek el hosszú sávban, északon a szlovák nyelvhatárig, délen a határon át összefüggenek a magyar nyelvterülettel. Nyugat-Szlovákiában él a legtöbb magyar, annak ellenére, hogy a második világháborút követő kitelepítés és szlovákizálás ezt a területet sújtotta a legjobban. A kutatás ezen a vidéken folyik leginkább, hiszen ez van legközelebb Pozsonyhoz és az ott elhelyezkedő központi intézményekhez.

A magyar néprajzi kutatás eredményei itt csak ritkábban öltnek könyvformát, nagyjából folyóiratokban, újságokban látnak napvilágot. Az anyagi kultúra iránt viszonylag kisebb az érdeklődés és csak néhány cikk, illetve könyv jelzi az e területen is meginduló munkát (Kecskés László: *Komáromi mesterségek*, 1978). Sajnos eddig még a hímzésekről, népviseletről sem jelent meg önálló kiadvány, pedig erre a táncmozgalomnak nagy szüksége lenne. A táncal kapcsolatban látott napvilágot Martin György—Takács András: *Mátyusföldi táncok*, 1982 című munkája.

A népköltészet összefoglalását Kósa László végezte el (*Rozmaringkoszorú*, 1979) és ezt a Madách Kiadó adta ki. Új gyűjtéseit eddig már két kötetben jelentette meg Ágh Tibor (*Édesanyám rózsafája*. Palóc népdalok, 1974; *Vétessek ki szülő szívem*. Szlovákiai magyar népballadák, 1979). Érdekes témát dolgoz fel Bódók Zsigmond: *Harmatlegelő* (A csillagok és a néphagyományban, 1986), Gágyor Ferenc: *Megy a gyűrű vándorútra* (Gyermekjátékok és mondókák. I—II., 1980).

Jó összefoglalás Liszka József: *Agas-bogas fa* (Néprajzi ismeretek alapfokon, 1986) című munkája, mely lehetővé teszi, hogy a kezdő néprajzi gyűjtők, iskoláskorú fiatalok áttekintést kapjanak a néprajz feladatairól és munkamódszeréről. Szlovákiában is megvan a lehetősége annak, hogy magyar kutatók az ott élő magyarok között néprajzi kutatást végezzenek és azt itthon adják közre. E munka vezetői közül a legtöbb eredményt tud felmutatni: Ujváry Zoltán, Paládi-Kovács Attila, Barna Gábor és még sokan mások. A Debrecenben megjelenő *Gömör Néprajza* (Szerk.: Ujváry Z.) című sorozat, a szlovákiai Gömör néprajzát is feldolgozza.

Áusztriában a burgenlandi, felsőorségi magyarok száma egyre inkább csökken. Bár számos munka jelent meg e vidék néprajzáról, csaknem kizárólag német nyelven, magyarul ritkábban csak Gaál Károly szokott publikálni (pl. Gaál Károly: *Kire marad a kisködmön*. Szombathely, 1985). Most jelent meg Barsi Ernő: *Daloló Örvidek*. Felsőőr, 1987 című — eredeti gyűjtésén alapuló munkája. Galambos Ferenc adja ki az *Örség* című időszaki kiadványt, melyben néprajzi cikkek is megjelennek. Nagy szükség lenne itt magyar nyelvű néprajzi kiadványokra, akár egy összefoglaló munkára, melyhez a német nyelvű részstanulmányok sok területen rendelkezésre állanak.

Kárpát-Ukrajna csaknem kétszázézer magyarjának néprajzát sem részleteiben, sem összefoglalva nemigen ismerjük. A déli részek az Alföldhöz csatlakoznak, az északi keleti falvak jellegzetes kultúrájáról keveset tudunk. Néhány cikk oroszul jelent meg, sokkal nagyobb azoknak a száma, melyek a napi sajtóban, folyóiratokban és kalendáriumokban látnak napvilágot. Ungvárral központi jelentős folklór-, népköltészeti gyűjtést végeztek, melyből eddig keveset adtak közre (pl. Lizanec, P. M.—Voszócik, V. J.: *A kárpátutáni magyar lakosság népballadái*. Ungvár, 1974), de több kiadvány előkészítését most végzik. Felmerül annak a lehetősége is, hogy magyarországi néprajzkutatók hosszabb időt ezen a területen tölthessenek.

Végigtekintve a szomszédos országok magyar néprajzi irodalmán, meg lehet állapítani, hogy a kutatás és a kiadás egészen a legutóbbi időig legerősebb volt Romániában. Ez minden bizonnyal összefügghet azzal, hogy Erdély évszázadokon keresztül közigazgatásilag részben önálló volt és ez a tudományban is érződik. Ezt mutatja az is, hogy az egykori parcium és a nagyszámú határ menti magyarság néprajzi kutatása sokkal szerényebb, mint pl. a kalotaszegieké, a székelyeké vagy a moldvai magyaroké. A jugoszláviai és szlovákiai magyarok a történeti korokban a Kárpát-medence belső részéhez tartozván újonnan kellett nemzetiségi műveltségüket és annak egyik fontos részét adó néprajzi kutatást kifejleszteniök. Ezt sokszor olyan politikai helyzetben végezték, ami a néprajznak általában nem kedvezett, és Magyarországtól e téren sem fogadhattak el segítséget. Az 1970-es években a feszültség oldódni kezdett és ez kétségtelenül elősegítette a különböző országokban végzett magyar néprajzi kutatásokat és az eredmények kiadását. Ha az utóbbi években helyenként újra bizonyos nehézségek mutatkoznak, mi tudjuk és hisszük, hogy ezek csak átmeneti jellegűek lehetnek.²

Balassa Iván

²Elhangzott az Önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők XIII. országos találkozóján, Veszprémben, 1987. június 22-én (Szerk.)

Felhívás vetélkedőre

A Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága és a SZOT Kulturális, Agitációs és Propaganda Osztálya meghív minden Széchenyi brigádot, hogy vegyen részt abban a vetélkedőben, melynek tárgya

Gazdasági reform Magyarországon Széchenyi korában és most.

A vetélkedő célja kettős. Egyfelől járuljon hozzá Széchenyi életművéből annak megismertetéséhez, hogyan ítélte meg hazánk akkori elmaradottságából való kiemelkedését. Másfelől ahhoz kíván segítséget nyújtani, hogy a mai gazdasági reform fő gondolatait, várható eredményeit és megoldandó problémáit közel hozza azokhoz, akik szívükön viselik országunk sorsát és benne saját életük várható alakulását.

A vetélkedőn háromfős csapatokkal lehet részt venni. A csapatok felkészüléséhez mind a Széchenyi korabeli, mind a mai időkre vonatkozólag alapos, részletes összeállítást juttatunk el minden benevezett csapathoz. Akiknek nincs módjuk ahhoz, hogy más forrásból is mérítsenek, egyedül ennek felhasználásával is a siker reményével vehetnek részt a vetélkedőn.

Az első fordulóban tesztlapokat és megválaszolandó kérdéseket küldünk a résztvevőknek. Az ezekre 1988. első negyedében adandó válaszokat Budapesten fogják elbírálni és közülük a döntőbe jutó tíz legjobb csapatot választani. A döntőben, amelyet 1988 tavaszi hónapjaira tervezünk, a csapatok már személyesen vesznek részt Budapesten — ennek házigazdája a várbeli Széchenyi Könyvtár lesz. A három első helyezett 15 000, 12 000, illetve 9000 forint díjban részesül. Emellett a Széchenyi Könyvtár följánlotta, hogy a jól szereplő csapatoknak értékes könyvajándékot juttat, és előreláthatólag mások is tesznek különböző följánlásokat. A vetélkedő résztvevői valamennyien érdemük szerint elismerő vagy megemlékező oklevelet kapnak. A pontos időpontokat és minden szükséges további információt kellő időben közölni fogunk. Az érdeklődők forduljanak a helyi népfrentbizottságokhoz.

Szeretnénk, ha minél többen részt vennének a vetélkedőn, amely — mint minden vetélkedő — kétségtelenül munkát is kíván, ugyanakkor nemcsak hasznos tudással vértéz fel, hanem kellemes izgalommal is jár. Bízunk benne, hogy sokan vannak az országban, és minden bizonnyal a Széchenyi brigádok körében is, akik szeretnék bővíteni ismereteiket, különösen akkor, ha azt József Attila szép szavainak szellemében tehetik meg: „... Jó szóval oktasd, játszani is engedd / szép komoly fiadat!”

Tehát várjuk a vetélkedőre jelentkező csapatokat és valamennyiüknek hasznos és szórakoztató részvételt kívánunk.

Hazafias Népfront Honismereti
Munkabizottsága
Mód Aladárné

Széchenyi István Emlékmúzeum
Baráti Köre
Környei Attila

SZOT Kulturális, Agitációs
és Propaganda Osztálya
Jenecsek István